

ВЕЛИКИ ГОСПОДИН ДУНАВ
(Дунав на песничком језику у Србији)

Приредили:
Радомир Андрић и
Славица Јовановић

Уредник
Корана Боровић

ВЕЛИКИ ГОСПОДИН ДУНАВ

(Дунав на песничком језику у Србији)

Приредили:

Радомир Андрић и
Славица Јовановић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ПРЕДГОВОРИ
ПРИРЕЂИВАЧА

ТИХОСТИ И ЗГЛАСЈА ЧЕТВРТЕ РАЈСКЕ РЕКЕ

Поезија и Дунав одувек су имали заједничка изворишта и ток, а самим тим поседују истоветна значењска одредишта у исијавању самогласја песмотворног, посебно овде у Србији, обележеној значајним цивилизацијским зрацима и непорецивим историјским имеником. Заправо, ова велика европска река је истовремено лирски јунак и вековити сведок, присутан у језицима људи који живе у девет подунавских држава: Немачкој, Аустрији, Словачкој, Мађарској, Хрватској, Србији, Румунији, Бугарској, Украјини и тамо, где се песнички разлива и натпевава са светом колико стварним толико имагинарним.

У монографији „Дунав – река јединства Европе“, академик Дејан Медаковић истиче: „Повест збивања на Дунаву ствара могућност да се идеја протицања ове четврте рајске реке схвати као знак за одступање од тежњи које у себи носе трајно ишчезавање... Нови смисао који треба открити и дати, пробудиће у овој реци нове живописне токове, који дају нову снагу. Судбину Дунава најчешће су кројили освајачи, али у уверењу да је прошло време њиховог монопола, уједињеној Европи предстоји напор да што пре прихвати симболичку вредност коју су открили и њени стари народи, дивећи се светим рекама.“ За Европу, несумњиво је Дунав једна таква река, која тече кроз њено средиште. Духовни мостови међу народима могу да буду трајнији од оних

које је човек сазидао у намери да споји обале, да савлада препреке и ограничи људе у зближавању „са суштаством увећаних хуманистичких опредељења... Та духовна блискост и стваралачка исходишта незамениви су „спојеви“ између разноликих људских тенденција – превасходно, оних у племенитим датостима. Такође, Дејан Медаковић нас подсећа, да „није спорно да ли Дунав припада Европи, већ се поставља питање колико Европа припада Дунаву“. На извештан начин, овај избор песама посвећених Дунаву у животодајним пределима уз његов ток, указује колико је те запитаности одувек па и данас актуелно.

Пре неколико година је објављен један од могућих избора, под називом „Стари Истер Дунаво младо“, у којем су и стихови из периода романтизма и поетика одвећ надраслих модерним поетским исказима. Отуда се наметнула идеја да објавимо овог пута песме настајале у Србији, српских и других песника који по свом модерном опредељењу одражавају ту преображајну књижевност и доприносе модернијим поетичким струјањима. Васко Попа Дунав назива „великим господином“. То опредељење смо ојачали заједно песникиња и есејиста Славица Јовановић, професорка књижевности у Пожаревцу, која је здушно прикупила низ песама саобразних дунавској теми раније заступљеној у првом избору. Сада смо овај нови, шири и обухватнији, назвали по песми Васка Попе „Велики господин Дунав“, уверени да означава та обновљена поетичка настојања и отварање језика иза стандардизованих уобличења у самом емотивном изворишту. Уосталом, поједини песници су написали и објавили интегралније песничке књиге, у којима је Дунав мотивски доминантан. Поме-

нућемо, између осталих: Миодрага Павловића, Ивана В. Лаалића, Стевана Раичковића, Милорада Павића, Бранислава Црнчевића, Љубомира Симовића, Адама Пуслојића, Милосава Тешића, Мају Херман Секулић, Јасну Миленовић, Властимира Станисављевића Шаркаменца, Милисава Миленковића, Милована Марчетића, Хаџи Аџу Кожокића, Вишеслава Живановића... Свакако, том дунавском именику припадају и још неколико песмотвора који су запловили само у одређеним инспиративним тренуцима овом благодатном реком. Такође, може се рећи да Дунав расте, захваљујући поетичким притокама далеко од потрошених идеала, толико и времена ограниченог хуманизма. Између осталог нас опомиње на промене, без обзира на самосвојне тихости и модрине у таласима Штраусовог валцера и емотивног натпева из неодољиве матице. Дунав људе пре нас и оне долазеће после нас, упркос контроверзних изнудица на повремено затамњеном хоризонту, жубором храбри да истрају и обуздају разрастање притајених деструктивних сила. Истина, понекад нисмо довољно спремни да се одупремо изазовима, иако знамо да наше битије у слободи неме цене и да у тој спознаји препознајемо мисао песничког проговора свеколиких житеља на подунавским обалама, где вековима негују своје националне особености, културу и верска опредељења. А без свега тога, не би очували значења свога идентитета. Песници и уопште књижевност настајала уз Дунав, имају нешто заједничко у црпљењу исконских садржаја и разноврсних поетичких слојева. Читајући те стихове, обожене дунавским затајним говором и средњоевропским духовним зазивима, који исијавају поетску енергију из митског и историјског памћења у оно што је сам живот

вековима очућавао и уобличавао као стварно творачко искуство, омогућује нам да устврдимо колико је тај песнички језик по много чему обједињавајући. Та магнетна својства, у свом неочекиваном дејству, нуде преиначавања готових модела и размицање освојених образаца, посебно између траженог и оствареног, означитеља и означеног, истовремено имагинарног и опредмећеног у самом бићу поезије, које никад до краја иживљено неким својим необјашњивим својством ненадано захвата другост у настајању и отварању семена у свом загонетном плодишту. Отуд, песме о Дунаву, преузете из дунавског именика свих народа, који у њиховом певању или казивању имају значења самосвојног идентитета, било да су епске или лирске, мотивски се повезују ујутру на хлебозарном пољу или увече поред ватре наложене у духовним скривницама. Та поезија је некад чежња за саговорником у панонским осамним ноћима, некад поверљив шапат ветру чинодејствујућем из карпатских зачараних гора – углавном оном ветру без којег би, како рече народни умственик, „пауци небо премрежили...“

Историчари, посебно путописци, у својим текстовима устврђују да су у подунављу и недалеко од ове реке, знане у библијским записима под именом Истер или Фисон, још у прастара времена људи живели и градили своје насеобине. У Србији су именована неколика, а свакако да су најстарија и археолошки, углавном истражена и научно објашњена: Винча и Старчево у близини Београда и Лепенски вир у средишту Ђердапске клисуре. У Винчи је откривено једно од најстаријих писама, које је изазвало велика интересовања светских лингвиста. Посебан допринос том проучавању, у контексту бројних праисторијских артефаката, дао је про-

фесор Радивоје Пешић, говорећи о зачецима писмености још у цивилизацији Лепенског вира. То је период матријархалне културе, везиван по многим доказаним особеностима за протословенску културу на Балкану и у средњем Подунављу. Археолози трагове те културе датирају између 2600–2000. године пре нове ере. А Лепенски вир је још старије насеље које је истраживао и научно доказивао академик Драгослав Срејовић. Заправо, како истиче овај светски признат истраживач: „Већ у шестом миленијуму старе ере Лепенски вир био је трајно насеље ловаца, и скупљача хране, велики верски и уметнички центар коме су остале привржене генерације подунавских сточара и земљорадника из петог миленијума старе ере. Овом месту, са хиљадугодишњом традицијом, обележеном стрмим литицама и застрашујућим вировима, враћао се човек каснијих епоха, све до шестог века нове ере, да крај њега живи или сахрани своје мртве. Зато је Лепенски вир у ствари велика некропола култура и народа. Њеним испитивањем упознаје се историја Ђердапа дуга преко седам хиљада година, утврђује се нова димензија и општа историја уметности открива посебно поглавље европске праисторије...“

Наводимо ове налазе и документарне закључке, да би нам било јасније откуд толико интересовања књижевних стваралаца за резултате археолога и историчара, а нарочито у песмама које у свом тематском полазишту казују о животу људи „поред Дунава узвртложеног: у средишту Ђердапа и оближње потковичасте увале између десне обале (ове реке) и стрмих литица Коршо брда.“ Многи песници били су изазвани да запишу то доживљајно, вишезначно својство Лепенског вира и

Дунава потеклог из Црне шуме ка Црном мору. Између осталих карактеристика дунавских, књижевни критичар Богдан А. Поповић наглашава у тексту, поводом песничке књиге „Планета Дунав“ Љубомира Симовића, да је ова река: „Магистрала у којој се пресецају просторне и временске димензије ове стваралачке реалности.“ А сам песник вели да му је отвореност сцене коју Дунав нуди омогућила да овом књигом песама обухвати: „Све крајности, све распоне, све нивое, сва времена, све од неолита до Белефа, све од миша до Ахила, све од неког пивопије до Зевса и Хомера.“

Свакако, песнички гласови старији и ововремени, из века у век, усложњавају своје посвећености овој благодатној реци, проналазећи у метафорама обновљиве елементе са свеколиким животодајним значењима, надасве уграђеним у идентитет народа настањених поред Дунава. Отуда потиче идеја да се на обалама ове реке, у местима као што су: Нови Сад, Сомбор, Инђија, Крчедин, Панчево, Земун, Београд, Смедерево, Велико Градиште, Бела Црква, Голубац, Доњи Милановац, Кладово... установе песнички сусрети и уопште разговори о значају Дунава, својеврсног лирског јунака у свему ономе што спада у домен брижњије екологије, а самим тим и туристичке богате понуде. Песнички језик дозвољава дунавској матици да заструји, превасходно, у слободи и плођењу света који јача узајамне творачке интенције. Превише би било набрајање какве све утиске може понети у себи човек из ђердапског тајнописа. Довољно је имати на уму стара археолошка налазишта и манастире, као сведоке минулих времена. Ту су велике тврђаве и са леве и са десне стране: Виминацијум, Смедерево, Рам, Голубац, Ледерата, Стара Паланка, Базјаш, Зла-

тица, Стара Молдава, Оршава, Текија, Трајанова табла, Турн Северин, Кладово... нови језерски хоризонти пред вратима изазовног Казана и мало ниже у загрљају Ђердапске хидроцентралe. Суштински, песнички језик ишчитава много тога присутног у дунавским таласима а никада сасвим исказаног, сведочећи о чежњама подунавских народа за мироносним временом и свим оним затајним имеником, без којег градитељски дух не би имао срећно упориште и мелемна својства – не само сада и овде... Рекли бисмо да овај избор песама о Дунаву, у првом реду оном попинском „великом господину“, је недовршив. Можда, баш овог трена, неки нови песмотвор, зачиње стих и посланицу дунавском очуђујућем таласу.

Сводећи овај текст о могућем ширем избору поезије посвећене Дунаву, бар када је реч о песницима и ауторима који стварају у Србији или повремено доносе самосвојне дарове из суседних земаља: Мађарске, Румуније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Бугарске и Северне Македоније, преводeћи или изворно записујући своје дунавске импресије на српском језику, можемо рећи да није поменуто низ имена који у мноштву нису за сад примећени. Уосталом, пројект заснован на поезији, којој захвално песници нуде свој творачки језик, још је отворен за певања и натпевавања са својствима мироносним, не ускраћујући никоме право на свој специфични идентитет, национални, поетички, и отпоштован у узајамним читалачким односима. Утолико, приређивачи овај избор посвећују симболично заједничком пријатељу, утемељивачу обједињавајуће идеје о поезији народа који живе поред Дунава – словачко-српском песмотвору Мирославу Бјелику, који

недавно закорачи преко високог усудног брега... Остало је за нама доста посла, али пре свега, имамо у виду превођење стихова на језике народа којима је Дунав чувар-кућа и хлебозарни хранитељ. Тако се, уз оновремене песме намећу стихови објављени у „Ерлангенском рукопису“, припадајући народној баштини, испевани и запамћени у различитим записима. У сваком случају, Дунав је открио своје непресушно извориште у поезији и овог пута, захваљујући свесрдној помоћи угледног издавача „Прометеј“ у Новом Саду задобија изнова значајне поетичке притоке, несводиве на један ток, поготову онај тешко распознатљив у различитим песничким исказима и језичким сазвучјима.

У Београду,

Радомир Андрић, 12. јул 2023.

ДУНАВ – РЕКА ДОЗРЕЛЕ НАДЕ, ФАСЦИНАЦИЈЕ И ФАТУМА

Велики господин Дунав од Васка Попе до најмлађе генерације српских песника не престаје да усхићује пределе песничких опсервација и имагинација. Широке груди Дунава котва су спаса и европска комуникација за велики поетски простор који одише космополитизмом и специфичним братственичким односом од Шенбруна до Понта, од извора до утока ове реке наших била. Дунав је августовска омара, Дунав су и трбуси белих риба, Дунав је лимес код Виминацијума и средњовековни пехарник на тврђави Смедерева. Дунав продире у фантазмагоричне просторе наших сновиђења и дозреле наде као фасцинација и фатум, наша куцавица и живи крвоток европског цивилизацијског простора. Код Голупца и код Рама, код Братиславе и Београда, Будимпеште, Видина, Регенсбурга и Новог Сада, Дунав прожима привилеговани амбијент европског заједништва и уједињене наде у живом организму антрополошке слагалице. Лирски универзум Старог Истера обухвата светове и виделице Миодрага Павловића, Стевана Раичковића, Милорада Павића, Мирослава Антића, Петра Пајића, Радомира Андрића, Милосава Тешића, Братислава Милановића, Горана Ђорђевића и многих других. Он је екстензивно разумевање унутрашњих дијалога и дихотомија, место слободе и стихије природе која умирује наш ум и заноси нашу машту. Блистава визуелизација Дунава доминира у разуђености ове књиге која сагле-

дава један феномен и доноси талас лирских сензација и рефлексија. Дунав је и медитативни оријентир, осебујна оаза онирије и дифузних светала свакодневице у егзистенцијалистичкој тмуши. Поетска интертекстуалност лови, баца мреже по Дунаву не би ли сакупила остатке дана и хиперреалности.

Дунав је и вавилонска река, многољудна кошница и чегртаљка у џиновској руци, сунчани стуб који спаја песнички немир и унутрашњу усредсређеност када се пише „пером у срце“. Као мотив, он екстериоризује виrove поетске запитаности и енигматичне људске слагалице у које се улива. Дунав је место добрих вибрација и моћног вајба живота, он носи есхатолошку димензију великих поринућа и великих потопа, митопоетских предела нашег ума. Дунав је младожења и обешењак, еквилибрист, маг, њему се тепа и узноси, њему се пишу оде и здравице, он је експеримент „in vivo“ за пролегомену песме. Дунав тријумватор и стари меланхолик напија се римским легионарима, балканским сељацима, немачким рударима и хрватским песницима. Он је лајтмотив европске поезије од давнина. Ови хетерогени гласови, као аквадукти сливају се у жишку библијске реке, јер свака река је Јордан и тако и Дунав крштава наше усхите и атерирања. Водокршће је песничка слава и амајлија, транспарент љубави и вере у непресушне изворе доброте и врлине у човеку.

Мутни Дунав је тмуша материнска, усудна варка, опсена чула и хтонско божанство језних обала.

Овај пев у славу Дунава краси индивидуалистички концепт који има заједнички увир у оркестрацији модерне српске поезије, модерне по надахнућу и инхибиторима семантичке каузалности. Еуфоничност се

постиже синтаксичким дидактом који осваја како у експозицији, тако и у поенти песме.

Многи виртуози српске поезије оставили су овде свој стих и своју реч о Дунаву. Има песама етеричних, као из аксесоара Црњанског, има песама силовитих и славохлепних и оних тихих, као тиха вода која брег рони. Своје узбуђење и доживљај ове велике реке објединили су многи бардови, али и мање познати песници у овој књизи антологијских размера која је презент Дунаву. Сјај и моћ освајају кроз ове стихове, као природа сама, као вечно здравље и оптимизам. Песници, увек зачуђени и осмехнути, овде су се ујединили у заједничкој молитви која доноси знаке алтруизма и хуманитета. У расцепу између инстинкта и рация, Дунав односи превагу у сензу, емоцији која доноси љубав, стрепњу, усхићење, жудњу и неутољну страст за животом. Комплексну слику ове лирике заокружићемо том страшћу за животом, као виталистичким виском и полугом која држи човечанство у доброј руци.

Славица Јовановић

